

Hur eniga är vi om språknormen?

Språknormer och språkförändring var temat för de nordiska språknämndernas årliga möte på Färöarna i slutet av augusti. Temat och diskussionerna där ger anledning till några reflexioner också kring den finlandssvenska språknormen – i den mån det finns en sådan.

Både språkvårdarna och – skulle jag tro – den stora allmänheten har i alla tider varit tämligen eniga om att den svenska som talas och skrivs i Finland är och skall förbli en del av det svenska riksspråket. Det finns många goda skäl för det. Vi har tillgång till hela den svenska litteraturen och därmed i vidare bemärkelse den svenska kulturen. Skönlitteraturen är en viktig del, men vi skall absolut inte underskatta nyttan av att ha tillgång till facklitteratur, alltifrån bruksanvisningar och veckotidningar till doktorsavhandlingar och encyklopedier. Vi kan utan problem använda både enspråkiga och tvåspråkiga ordböcker utgivna i Sverige. Och inte minst: vi kan själva vara inte bara en mottagande utan också en aktivt deltagande part i det svenska språksamfundet. Finlandssvenska böcker och tidningar kan läsas i Sverige, finlandssvenskar kan utan svårigheter bedriva studier eller arbeta i Sverige, och åtskilliga finlandssvenskar har gjort karriär som publicister på hög nivå i grannlandet.

Men vad betyder det i praktiken att finlandssvenskan är en del av det svenska riksspråket? Betyder det att vi på alla plan måste följa den allmänna rikssvenska språknormen? Kanske rentav tala som rikssvenskar?

Nej, det skulle vara en omöjlighet. Någon enhetlig riksspråklig talspråksnorm finns ju inte, och även om den fanns skulle vi inte kunna anpassa vårt uttal till den, och inte heller alla andra talspråkliga drag, inklusive vissa ord, uttryck och sätt att uttrycka oss (s.k. pragmatiske drag).

Det är därför uppenbart att vi måste se på språknormen som en norm med flera delkomponenter.

Den finlandssvenska uttalsnormen (som i sig innehåller en hel del variation) kommer alltid att skilja sig från den sverigesvenska (som innehåller ännu mer variation). Men det tål påpekas att skillnaderna i huvudsak ligger på ett ytligt fonetiskt snarare än på ett djupare fonematiskt plan, och att merparten av riksspråkets uttalsregler tillämpas åtminstone på så kallat vårdat finlandssvenskt tal.

Den ortografiska normen – alltså stavningen – är däremot i princip identisk i finlandssvenskan och rikssvenskan. Visst förekommer det enstaka rätt så vanliga avvikelser (som hopskrivning av *denhär*), men de är marginella och kan knappast anses vara en integrerad del av en

allfinlandssvensk norm.

Detsamma gäller i hög grad den morfologiska normen, dvs. ordbildning och ordböjning. Att många talar om t.ex. *nummern* och *bottnet* i stället för *numret* och *bottnen* ändrar knappast på den saken. I fråga om stavning och böjning följer vi Svenska Akademiens ordlista, med ytterst få undantag.

Den syntaktiska normen är svårare att greppa. Det kan hända att skillnaderna där i praktiken är större än vi tror, men särskilt många påfallande olikheter finns nog inte.

Återstår då den lexikaliska normen, till vilken jag förutom ord även räknar fasta uttryck av olika slag. Det är ju i huvudsak den vi tänker på när vi talar om finlandismer, och det är i huvudsak sådana finlandismer vi tänker på när vi jämför finlandssvenskan med sverigesvenskan.

Ingen kan säga hur många finlandismer det finns, lika lite som någon kan säga hur många ord det finns i svenskan. Finlandssvensk ordbok innehåller cirka 2 600 uppslagsord, men där saknas säkert en hel del mer eller mindre ofta förekommande finlandismer, samtidigt som en stor del av dem som finns där är sådana som knappast förekommer i normal sakprosa. Många är uttryck och böjningsformer, inte enskilda ord. SAOL innehåller omkring 100 000 uppslagsord, och Nationalencyklopedins ordbok 68 000 "huvudbetydelser" och 137 000 definierade "språkliga enheter". Vågar vi säga att finlandismerna motsvarar mellan en och två procent av svenskans ordförråd?

Ser vi till finlandismernas förekomst i löpande text finns det ingen tillförlitlig forskning. En pilotundersökning av huvudsakligen tidningstext som jag gjorde för ett antal år sedan tydde på att man kan räkna med mellan två och tio finlandssvenska drag per tusen löpande ord, beroende på genre: minst provinsiala drag fanns i ledarna, flest i texter som var direkta eller indirekta översättningar.

Vi är väl nästan alla i princip eniga om att vi i så stor utsträckning som möjligt ska hålla oss

till den allmänna svenska normen också i fråga om ord och uttryck. Men jag tror också att de flesta är eniga om att det finns en del finlandssvenska ord och uttryck som återspeglar vårt samhälle och vår speciella kultur, berikar vårt språk och stärker vår identitet. Problemet är bara att när vi kommer till de konkreta fallen så är enigheten inte längre lika stor. Vi har alla våra speciella favoritfinlandismer, medan vi gärna utdömer dem som andra använder.

En enkätundersökning bland ett drygt dussin finlandssvenska språkvårdare och språkforskare förra vintern visade att det rådde rätt stor enighet om att ord som *abiturient*, *menföre*, *småkusin*, *snålsoppa* 'redd grönsaksoppa' och *talko* 'arbetsgille' och uttryck som *med långa tänder* 'motvilligt', *vara på sju famnars vatten* 'vara i knipa, ha tagit sig vatten över huvudet' och *så de(t) understa ruttnar* 'i överflöd, i parti och minut' hör till det som vi ogärna avstår ifrån i vårt språk. Lika stor var enigheten om att vi ska undvika ord som *dragare* 'ledare', *intimitetskydd* 'integritetsskydd', *remont* 'reovering', *skolningstillfälle* 'kurs, utbildning' och *söka* i betydelsen 'hämta', och uttryck som *på sätt eller annat* 'på ett eller annat sätt' och *vara fast i* 'bero på'.

Men undersökningen visade också med all önskvärd tydlighet att enigheten var långt ifrån fullständig, trots att det handlade om experter på språkvård och svenska. Vi har, som sagt, alla våra favoritfinlandismer, och dem har vi vår fulla rätt till åtminstone i vårt privata vardagsspråk.

Samtidigt måste vi vara medvetna om att finlandismerna inte ingår i det svenska riksspråkets ordförråd, hur mycket vi än gillar dem och hur mycket de än står i SAOL, med beteckningen <finl>. I texter som skall vara språkligt neutrala bör de flesta av dem undvikas, åtminstone om vi också vänder oss till rikssvenska läsare. Då gäller som vanligt den gamla bergrothska maximen: "Vi kunna någon gång tillåta oss att skriva finländska av princip; men vi få inte göra det av håglöshet, och vi böra inte göra det av okunnighet."